

Uluslararası İnsancıl Hukukta Askeri Gereklik İlkesi ve İnsani Mülahazalar Arasındaki Denge

The Balance Between Military Necessity and Humanitarian Considerations Under International Humanitarian Law

<https://doi.org/10.52792/tws.1335241>

Adem ÖZER

Araştırma Makalesi

¹ Dr. Arş. Gör. – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

ORCID: 0000-0002-6443-1032

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Adem ÖZER

Bu makalede geçen görüşler yazarın kendisine aittir, hiçbir kişi ve kurumu bağlamaz.

E-posta/E-mail:

ademmozerr@gmail.com

Geliş tarihi/Received:

1 Eylül 2023

Revizyon talebi/Revision

Requested:

25 Eylül 2023

Son revizyon /Last revision:

26 Eylül 2023

Kabul tarihi/Accepted:

26 Eylül 2023

Atıf/Citation:

ÖZER, Adem. “Uluslararası İnsancıl Hukukta Askeri Gereklik İlkesi ve İnsani Mülahazalar Arasındaki Denge”. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 4, no. 2 (2023): 189-211.

Özet

Askeri gereklik ilkesi, Silahlı Çatışmalar Hukuku'nun temel bileşenlerinden biridir. İlke, meşru bir askeri amaca ulaşmak için gerekli olan ve Uluslararası İnsancıl Hukuk tarafından yasaklanmayan davranışlara izin vermektedir. Silahlı çatışma durumunda tek meşru amaç, çatışmanın diğer taraflarının askeri yeteneklerini zayıflatmaktır. Bu nedenle, ilke kapsamında silahlı çatışmaya taraf olanların yalnızca meşru amaca ulaşmak için gerekli olan savaş yöntem ve araçları kullanması öngörülmektedir. Ancak ilke, Uluslararası İnsancıl Hukuk uyarınca yasaklanan davranışların gerçekleştirilmesine ve ilgili hukukun herhangi bir kuralın uygulanmasının göz ardı edilmesine olanak tanımamaktadır. Dolayısıyla, Uluslararası İnsancıl Hukuk, askeri gereklik ile savaş yöntem ve araçlarına belirli sınırlamalar getiren insani mülahazalar arasında bir denge oluşturmakta ve savaşın acımasız gerçekliğinde insani değerlerin korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacını; askeri gereklik ilkesinin gerçek değerinin ve uygulamasının açıklaması, askeri uygulamada ne şekilde referans noktası olduğunun ve Uluslararası İnsancıl Hukuk'un askeri gereklik ve insani mülahazalar arasında gerçekçi ve anlamlı bir denge kurduğunun analiz edilmesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Silahlı çatışma, Uluslararası İnsancıl Hukuk, askeri gereklik ilkesi, insani mülahazalar, savaş yöntemleri ve araçları.

Abstract

The principle of military necessity is one of the fundamental components of the Law of Armed Conflicts. The principle permits conduct that is necessary to achieve a legitimate military aim and is not prohibited by International Humanitarian Law. In a situation of armed conflict, the only legitimate aim is to weaken the military capabilities of the other parties to the conflict. Therefore, within the scope of the principle, parties to an armed conflict are expected to use only the methods and means of war that are necessary to achieve the legitimate aim. However, the principle does not allow conduct prohibited under International Humanitarian Law to be carried out and the application of any rules of relevant law to be disregarded. International Humanitarian Law therefore creates a balance between military necessity and humanitarian considerations that impose certain limitations on the methods and means of warfare, helping to preserve human values in the brutal reality of war. In this context, the main purpose of the study is; to provide an explanation of the true value and application of the principle of military necessity, an analysis on how to reach a reference point in military operations and how International Humanitarian Law establishes a realistic and meaningful balance between military necessity and humanitarian considerations.

Key Words: Armed conflicts, international humanitarian law, principle of military necessity, principle of humanity, methods and means of warfare.

GİRİŞ

19. yüzyılın sonuna kadar askeri gereklilik ilkesi, her şeyden önce teamül hukukunun, yazılı olmayan normların ve hukuki güvensizliğinin damgasını vurduğu bir hukuk çerçevesinde merkezi bir rol oynamıştır. Askeri gereklilik ilkesinin kapsamı, esas olarak geleneksel kaynakların ve uluslararası uygulamaların incelenmesi yoluyla analiz etmeye çalışılmaktadır. İncelenen materyalin zenginliği, kapsamı ‘meşru bir askeri fayda elde etmek için kesinlikle gerekli olmayan tüm saldırganlık eylemlerini yasaklamak’ olan ilkenin, pozitif hukuk karakterini kanıtlamayı mümkün kılmaktadır. Bu yasaklayıcı işlev, Savaş Hukuku’nun tarihsel evriminde çok erken dönemde gözlemlenmektedir. Büyük ölçüde sözleşmelerle yazıya dökülmüş teamül hukuku normlarıyla karakterize edilen bugün mevcut Silahlı Çatışmalar Hukuku bağlamında askeri gereklilik ilkesi, her şeyden önce, çok sayıda kuralda ifadesini bulmaktadır. Bunların ötesinde, özellikle askeri hedefe yönelik saldırıların tartışmalı uygulamaları açısından, kesin kapsamı askeri uzmanlar ve Silahlı Çatışmalar Hukuku uzmanları tarafından tartışılmaktadır.

Askeri gereklilik ilkesi, dört temel unsur üzerine kuruludur: aciliyet, gerekli olanla sınırlı önlemler, kullanılan kuvvetin (mekân ve zamanda) kontrolü, meşru araç ve yöntemlerin kullanımı.¹ Uluslararası İnsancıl Hukuk ile hukukun diğer dalları arasındaki ilişkinin sistematik analizi, askeri gereklilik kavramına, savaştan taraflar için hukuki otorite kaynağı olarak hareket etme ve dolayısıyla savaş benzeri şiddetin meşrulaştırılması yeteneğini kazandıran teorilerin reddedilmesine yol açmaktadır. Askeri gereklilik ilkesinin herhangi bir aşağılayıcı işlevden yoksun olması, medeni ve cezai sorumluluk hukukuna özgü ilkelerden ve zorunluluk hali kavramından ayırt edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, askeri gereklilik ilkesi, özellikle yanlış isimlendirilen “*terörizme karşı küresel savaş*” bağlamında, bazı geçici yeniden dirilişlere rağmen, “*savaş nedeni*” veya *Kriegsraison Doktrin*’nin hiçbir zaman bir dayanağı olmamıştır ve bu şekilde görülmemelidir.

Askerî açıdan gerekli olmayan her türlü uygulamanın yasaklanması sonucunu doğuran ilkenin kapsamının doğru şekilde analizi, Uluslararası Hukuk’a uygun olarak harekât hukukunun açıklanması, komutanların keyfiyetinin önlenmesi ve ilkenin doğru anlaşılması ve uygulaması, bu yolla sivil kayıpların en aza indirilmesi için zorunludur. Bu minvalde çalışmanın, ilkenin gerçek değerini ve uygulamasını açıklaması ve referans noktası olması ve Uluslararası İnsancıl Hukukun askeri gereklilik ilkesi ile insani mülahazalar arasında gerçekçi ve anlamlı bir denge kurduğunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ele alınan çalışmada, ilkenin kavramsal karakteristiği, tarihsel gelişimi, devlet uygulamaları ve yargı kararları üzerinde nasıl tezahür ettiği ve Uluslararası İnsancıl Hukukun askeri gereklilik ile insani mülahazalar arasında nasıl denge kurduğu analiz edilecektir.

ASKERİ GEREKLİLİK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Askeri gereklilik, meşru bir askeri amaca ulaşmak için gerçekten gerekli olan ve Uluslararası İnsancıl Hukuk tarafından başka şekilde yasaklanmayan önlemlere izin vermektedir. Silahlı çatışma durumunda tek meşru askeri amaç, çatışmanın diğer taraflarının askeri yeteneklerini zayıflatmaktır.

¹ Yves Sandoz et al., *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. (Geneva: International Committee of the Red Cross, 1986), 396, prg. 1396.

Askeri gereklilik genellikle insani gerekliliklere ters düşer. Sonuç olarak insancıl hukukun amacı, askeri gereklilik ile insani gereklilikler arasında bir denge kurmaktır.

Kavramın temelinde, hukuka aykırı eylemlerin söz konusu olması durumunda, herhangi bir savunmanın karşılık bulamayacağı kriterine dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, askeri gereklilik, askeri fayda elde etmeyi öncelerken, öte yandan hukukun insani gerekliliklerini de ön planda tutmaktadır.² Nitekim askeri gereklilik kavramının bu yönü, silahlı çatışmalarda iki farklı fonksiyonu yerine getirmektedir: İlk olarak, geniş anlamda askeri gereklilik, düşmanlıkların yürütülmesinde nihai amaca ulaşmak için gerekli olan ölçüde hukuki olarak düzenlenmiş şiddetin kullanılmasına müsaade eden “*kısıtlayıcı*” bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak, dar anlamda askeri gereklilik ise, tarafların kural olarak yasak olan bazı davranışları yerine getirmesine “*olanaklı kalma koşulu*”, başka bir ifadeyle, haksızlığı önleyen bir durum olarak vücut bulmaktadır.³ Söz konusu iki gereklilik türünün ayrımını yapmak güç olsa da mahiyetleri itibarıyla birbirleriyle ilişki içerisindedir ve tarafların davranışları ve eylemleri üzerinde farklı etkiler doğurmaktadır. Bu nedenle, kısıtlama ilkesi silahlı çatışmalarda keyfilğe varan eylemleri ve özgürlüğü sınırlandırırken, olanaklı kılmak koşulu ise, tarafların savaş yöntem ve araçlarını seçmeleri için daha fazla alternatif seçenekler ortaya çıkarmaktadır.⁴

Askeri gereklilik kavramı, düşmanlıklara katılan taraflardan herhangi birisinin yenilgisini desteklemektedir; ancak, kaybeden tarafın ortadan kaldırılmasına imkân tanımamaktadır. Bu nedenle askeri gereklilik, askeri kolaylık olarak düşünülmemeli, tersine savaşan tarafların hareket alanını belirlerken, keyfi hareket etmesinin önüne geçerek, sınırlandırıcı rol oynayan bir kavram olarak kabul edilmektedir. Özelde askeri gereklilik ilkesinin genelde ise Uluslararası İnsancıl Hukuk’un ciddi ihlalleri, savaş suçu teşkil etmektedir, nitekim devlet uygulamaları bu kuralı uluslararası nitelikte olan ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir Uluslararası Teamül Hukuku’nun bir normu olarak tesis etmektedir.⁵

Mutlak bir içerikten ve pratik bir uygulanabilirlikten yoksun olan askeri gereklilik kavramıyla ilgili farklı çıkarımlar söz konusu olabilmektedir. Kavramın mahiyetine ilişkin belirsizliğin giderilmesi yönündeki çabalar, tarihsel süreç içerisinde felsefi yaklaşımlar, askeri yayınlar, ulusal ve uluslararası sözleşmeler, yargı kararları ve bilimsel çalışmalarda varlık göstermiş olsa da kavrama ilişkin belirsizlik mevcudiyetini sürdürmektedir.⁶ Dolayısıyla, kavramın tedrici gelişiminin tarihsel süreç içerisindeki seyrinin analizi, kavramın karakteristiğinin anlaşılmasını kolaylaştırmakla birlikte, insani mülahazalar ile kurduğu ilişkinin tespit edilmesini sağlayacaktır.

Askeri Gereklilik İlkesi ve Unsurları

Askeri gerekliliğin değişen dinamikleri ve doğası tam olarak tanımlanamadığı için hukuki terminolojideki varlığına rağmen, sınırları net olarak belirlenememiştir. Bu nedenle, tanımlanması

² Viola Vincze, “Taming the Untameable: The Role of Military Necessity in Constraining Violence”, *ELTE Law Journal* 2, no.1 (2016): 96.

³ Gabriella Venturini, “Necessity in the Law of Armed Conflict and in International Criminal Law”, *Netherlands Yearbook of International Law* 41, (2011): 48-49.

⁴ Agm, 48.

⁵ Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku Cilt: 1: Kurallar*. (Yay. haz. Emre Öktem vd.). (İstanbul: Beta Basım A.Ş. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 66, 2005), 633.

⁶ US, *The Department of Defense Law of War Manual June 2015 (Updated 2016)*. (Washington: Office of General Counsel Department of Defence, 2016), 52, prg. 2.2.1.

ve uygulanması zor bir kavram olarak ortaya çıkan askeri gereklilik, belirli bir durumun spesifik gerçekliğine ve koşullarına dayanmaktadır.⁷ Bu müphem hal, askeri gerekliliğin muhtelif değerlendirilmelere ve uygulamalara maruz kalmasına neden olmaktadır.⁸ Öte yandan, silahlı çatışma esnasında elde edilebilen bilgilerin sınırlı ve güvenilemez doğası, neyin gerekli olduğunu değerlendirmede de zorluklar çıkarmaktadır.⁹

Askeri gereklilik ilkesi, bütün bu belirsizliklere rağmen, ilkenin içeriğine ve unsurlarına ilişkin oluşturulan odak noktası, muhtelif tanımların vücut bulmasına olanak tanımıştır. İlkeyi, *Armin Krishnan*, askeri kuvvetin ancak savaşı kazanmak için gerektiği ölçüde düşmana karşı kullanılması gerektiği olarak¹⁰; *Nobuo Hayashi*, eylem sırasında beklenen askeri amacı en verimli şekilde gerçekleştirecek bazı gerçekçi önlemler olarak¹¹; *Christopher Greenwood*, bir devletin (askeri ve politik) hedeflerine ulaşabilmesi için silahlı bir çatışmada gerekenin ötesinde kuvvet kullanılmasının yasaklanması olarak¹²; *Michael Press*, savaşın yalnızca meşru hedeflere karşı kuvvet kullanılması olarak¹³; *Viola Vincze* ise kuvvet kullanmanın yalnızca düşmanı zayıflatma amacına ulaşmak için kullanılabileceğini ve gayri ahlaki ve gereksiz angajmanların yasaklanması olarak¹⁴ tanımlamaktadır. Ancak tanımlar birtakım eksiklikleri barındırmaktadır. Söz konusu tanımlardaki eksiklikler ise, tanımların hiçbirine I No.lu Ek Protokol Madde 35'te yer alan “Herhangi bir silahlı çatışmada, çatışmanın taraflarının savaş yöntemleri veya savaş araçları seçme hakkı sınırsız değildir”¹⁵ vurgusunun dâhil edilmemiş olmasından ve ilkeye ilişkin yükümlülüklerin sadece saldıran tarafa atfedilmesinden, bununla birlikte metinlerin saldıran tarafa, böyle bir yükümlülüğün açık bir şekilde ifade edilememesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶

Önceki tanımların belirsiz halleri saklı kalmak koşuluyla, William Gerald Downey Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi (*The Supreme Court of the United States*)¹⁷ ve askeri mahkemelerin karara

⁷ Esther Chavannes and Amit Arkhipov-Goya, “Towards Responsible Autonomy The Ethics of Robotic and Autonomous Systems in a Military Context”, *The Hague Centre for Strategic Studies* (2019): 39.

⁸ Yves Sandoz et al., age, 394, prg. 1390.

⁹ US, *The Department of Defense Law of War Manual, June 2015 (Updated July 2023)*. (Washington: Office of General Counsel Department of Defence, 2023), 56, prg. 2.2.3.

¹⁰ Armin Krishnan, *Killer Robots Legality and Ethicality of Autonomous Weapons*. (Burlington: Ashgate Publishing Company, 2009), 91.

¹¹ Nobuo Hayashi, “Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law”. *Boston University International Law Journal* 28, no. 1 2010: 44.

¹² Christopher Greenwood, “Historical Development and Legal Basis”, Dieter Fleck (ed.), *The Handbook of International Humanitarian Law* (Second Edition), (Oxford: Oxford University Press, 2008), 35-37, prg. 131.

¹³ Michael Press, “Of Robots and Rules: Autonomous Weapon Systems in The Law of Armed Conflict,” *Georgetown Journal of International Law* 48, (2017): 1358.

¹⁴ Viola Vincze, “The Role of Customary Principles of International Humanitarian Law in Environmental Protection”, *Pécs Journal of International and European Law* II (2017): 25.

¹⁵ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri. (Yay. haz. Melike Batur Yamaner; Emre Öktem; Bleda Kurtdarcan; Mehmet C. Uzun), (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:42, 2008), 205, Madde 35(1).

¹⁶ Yves Sandoz et al., age, 396, prg. 1397.

¹⁷ Amerika Birleşik Devletleri Anayasası tarafından kurulan Yüksek Mahkeme, 1789 tarihli Yargı Yasası'nın kabul edilmesiyle şekillenmeye başlamış ve 1790'daki ilk toplantısından bu yana zengin bir tarihe sahiptir. Yüksek Mahkeme, geleneklerine derinden bağlıdır. Amerika Birleşik Devletleri Anayasası veya yasaları kapsamında ortaya çıkan tüm davalar ve ihtilaflar için ülkedeki en yüksek mahkemedir. Hukukun nihai hakemi olan Mahkeme, Amerikan halkına hukuk önünde eşit adalet vaadini sağlamakla görevlidir ve bu nedenle, aynı zamanda Anayasanın koruyucusu ve yorumcusu olarak da görev yapmaktadır. Yüksek Mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri Baş Yargıcının ve Kongre tarafından belirlenebilecek sayıda Yardımcı Yargıçtan oluşmaktadır. Yardımcı Yargıçların sayısı şu anda sekizde sabittir. Yargıçları aday gösterme yetkisi Amerika Birleşik Devletleri Başkanına aittir ve atamalar Senato'nun tavsiyesi ve onayı ile yapılmaktadır. Supreme Court of United States, 2023, <https://www.supremecourt.gov/> (erişim 05.05.2023).

bağlanmış davalarından mülhem geliştirdiği tanım, askeri gereklilik ilkesinin karakteristiğini yansıtmakla birlikte temel unsurlarına da vurgu yapmaktadır: “*Askeri gereklilik, düşmanı düzenlenmiş şiddet yoluyla, mümkün olan en kısa zaman zarfında mutlak olarak teslim etmeye zorlamak için vazgeçilmez olan ve savaş hukuku ve teamül kurallarıyla yasaklanmayan tedbirlerin askeri bir komutan tarafından gecikmeksizin alınmasının kabul edilmesiyle elzem olan bir ihtiyaktır.*”¹⁸ Söz konusu tanım kapsamında askeri gereklilik ilkesi, dört unsuru barındırmaktadır:

Söz konusu unsurlardan ilki, *gecikmeksizin meydana gelen zorunluluk halidir*. Askeri durumun komutanın derhal eyleme geçmesini gerektirdiği, diğer bir ifadeyle, herhangi bir eylem için yeterli zamanın olmadığı, tehlikenin acil ve yaklaşmakta olduğu anlamına gelmektedir.

İkincisi, *düşmanın mümkün olan en kısa sürede teslim olmasını sağlayan tedbirlerdir*. Bu unsur, silahlı çatışmaya katılanların ve askeri operasyonların yürütülmesi esnasında ikincil zarar (*collateral damage*) nedeniyle, diğer kişilerin yaşamlarının doğrudan yok edilmesi; her silahlı düşmanın ve düşman sivil ve kamusal mülkiyetinin ele geçirilmesi; mülkiyetin tahrip edilmesi, iletişim yollarının engellenmesi ve düşmanın yaşamını ve geçimini sağlayan yolların alı konulması; ordunun geçiminin ve güvenliğinin sağlanması için düşman ülkesinin sağladığı her şeye el konulması ve inanç ihlali içermeyen hilelerin kullanılması gibi tedbirleri içermektedir.¹⁹

Üçüncüsü; *düzenlenmiş şiddet (regulated violence)dir*. Yani mümkün olan en fazla sayıda düşmanı etkisiz hale getirmek amacıyla, yetkili makam tarafından yönlendirilen ya da izin verilen ancak, askeri etkisi içerdiği acı ve yıkım ile orantısız olmayan şiddet, olarak kabul edilmektedir.²⁰

Sonuncusu ise *savaş ve teamül kuralları tarafından yasaklanmayan tedbirlerdir*. IV No.lu Lahey Sözleşmesi Madde 22 (savaşan tarafların düşmanı yaralama yöntemlerini belirleme hakkının sınırsız olmadığı) ve Madde 23 (diğer eylemlerin yansırı bilhassa zehir ya da zehirli silahlar, düşman personelinin haince öldürülmesi veya yaralanması gibi) ile savaşların sınırlandırılmasına örnek teşkil eden girişimler, bu kapsamda söz konusu olmuştur.²¹

Sonuç olarak, “*disginsiz vahşetin bir sınırı*” olarak ortaya çıkan askeri gereklilik ilkesinin kapsamı ve doğası belirsizliğini halen korumaktadır. Bu ilke ekseriyetle askerî faydayı maksimize etme gereksinimi ile insani mülahazalar arasında bir denge kurucu anlama sahip olsa da bu iki zıt kutup arasındaki bir dayanak noktasının konumlandırılmasını belirleyen bir mekanizma olarak orantılılık ilkesi kullanılmaktadır.²² Dolayısıyla, orantılılık ilkesini kullanmak, düşmanlıkların yürütülmesinde kullanılan savaş araç ve yöntemlerinin seçiminin sınırsız olmadığı kabul edilmesine olanak sağlamaktadır.²³ Bu görüşün aksine Daniel Thürer ise; askeri gereklilik ilkesinin “*boş bir çek*” olmadığını, bu ilkenin tüm askeri eylemlere meşruiyet sağlamadığı gerçeğini zikretmekle birlikte, bu ilkenin orantılılık ilkesi ile özüksendiğini iddia edenler tarafından söz konusu ilkenin

¹⁸ William Gerald Downey, “The Law of War and Military Necessity”, *American Journal of International Law* 47/2 (1953): 254.

¹⁹ Agm, 256-260.

²⁰ Agm, 261.

²¹ Agm, 262.

²² Emily Crawford and Alison Pert, *International Humanitarian Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 36.

²³ Craig Forrest, “The doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts”, *California Western International Law Journal* 37, no. 2 (2007): 181.

önemsizleştirildiğini iddia etmektedir.²⁴ Nitekim askeri gereklilik ilkesinin mahiyetine ilişkin ileri sürülen iddialar, ilkenin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminde de kendisini göstermektedir.

Askeri Gereklilik İlkesinin Düşünsel Temelleri

Askeri gereklilik kavramına ilişkin tartışmaların kökeni 18. yüzyıla kadar gitmektedir. 1795'te Fransa ve Prusya arasında imzalanan Basel Anlaşması (*Treaty of Basel*)'nin tesirinde kalan *Immanuel Kant* (1724-1804), devletler arasında kalıcı barış için ön koşullar içeren "*Ebedi Barış*" adlı eserini yayınlamıştır.²⁵ Ütopik bir taslak-anlaşma niteliği taşıyan Kant'ın bu eserindeki temel gaye, devletler arasında daimî barışı sağlamak ve muhtemel çatışmaları engellemektir. Kant, bu amaçların gerçekleştirilmesini revizyonist iddiaların ortadan kaldırılmasına, devletlerin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasına, silahsızlanmanın sağlanmasına ve düzenli orduların ortadan kaldırılmasına, önleyici ekonomik müeyyidelerin uygulanabilir olmasına, devletlerin iç işlerine müdahalede bulunulmamasına ve devletlerin silahlı çatışma hukuku kurallarına riayet etmesine, savaş araç ve yöntemlerinin sınırlandırılmasına ve barış zamanında karşılıklı güveni zedeleyecek düşmanlıklarda bulunulmamasına dayandırmaktadır.²⁶ Kant, düşmanlıkların yürütülmesinde tarafların birbirlerini tamamen imha etmesinden ve buna yol açan her türlü yolun kullanılmasından sonra kalıcı barışın sağlanamayacağını öngörmekte ve bu nedenle, bu tür eylemlerin yasaklanacağına dair bir beklenti içerisindeydi.

Kantçı bakış açısına göre, devletlerin ve orduların herhangi bir askeri taktik kullanımından elde edilecek beklenen faydayı, bu taktiğin ortaya çıkardığı maliyet ve yanlışlarla sürekli karşılaştırmaları gerekmektedir.²⁷ Belirli bir taktik ile elde edilen fayda, vereceği zararı aşıyorsa, bu bakış açısıyla kullanılmamalıdır. Dolayısıyla, insanlığın temel değerlerinin erozyona uğramasına engel olma çabası olarak ortaya çıkan askeri gereklilik ilkesi, Kant'tan mülhem, savaş sonrası dönemler için barışın gerçekleştirilmesine olanak tanıma iştihasını esaslı bir kaygı olarak görmektedir.

Carl von Clausewitz'e (1780-1831) göre, askeri gereklilik kavramsallaştırmasının itici gücü, tarafların savaş alanındaki davranışı siyasi-askeri bir hedefle makul bir ilişki taşıdığı sürece, bunun meşru olmasından kaynaklanmaktadır.²⁸ Savaşın pek çok farklı çarpışmanın bir bileşimi olduğunu ileri süren Clausewitz, savaşın üç ana amacı olduğunu ileri sürmektedir: *Birincisi*, düşmanın silahlı gücünü yenmek ve/veya imha etmek; *ikincisi*, düşmanın maddi ve diğer güç kaynaklarına el koymak ve *üçüncüsü* ise kamuoyunun desteğini kazanmak olduğunu iddia etmekte ve bu amaçların gerçekleştirilmesini ise, gücün mutlak bir şekilde kullanılmasına ana darbenin vurulacağı ve başka yerde dezavantaj oluşturacak kesime karşı güçlerin olabildiğince yoğunlaştırılmasına, asla zaman kaybedilmemesine ve olanca enerjile başarıların sürdürülmesine bağlıdır.²⁹ Clausewitz'in askeri

²⁴ Daniel Thürer, *International Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*, (Leiden: Les, Brill, Martinus Nijhoff Publishers Publishing, 2011), 71.

²⁵ John Bourke, "Kant's Doctrine of "Perpetual Peace". *Philosophy*, 17(68), (1942): 325.

²⁶ Kıvılcım Romya Bilgin ve Gülayşe Ülgen Türedi, "Carl Von Clausewitz", Erhan Büyükakıncı, (ed.), *Savaş Kuramları* (Ankara: Adres Yayınları, 2015), 113.

²⁷ Scott Horton, "Kriegsraison or Military Necessity? The Bush Administration's Wilhelmine Attitude Towards the Conduct of War", *Fordham International Law Journal* 30, no. 3 (2006): 579.

²⁸ Carl Von Clausewitz, "Savaşın Temel İlkeleri", *Politik ve Askeri Savaş Sanatı I* (İkinci Baskı), (Ankara: İlk Eriş Yayınları, 2014), 177.

²⁹ Age, 177-178.

gereklilik algısı, olağan anlamı dışında tanımlanmış ve silahlı çatışma kurallarının ihlali de dâhil olmak üzere askerî açıdan uygun her türlü tedbiri haklı çıkaracak boyuta evrilmiştir.³⁰

Clausewitz'e göre, savaş, politik karar alıcıların genişletilmiş eli diğer bir ifadeyle, politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir. Savaşın araçsallaştırılması yerleşik bir siyasi amacın tezahürüdür; bu nedenle, askerî davranış tek başına yürütülememekte, politik hedeflerle iç içe geçmektedir.³¹ Araçlar amaçlara uygun olmalı ve kullanılan kuvvetin derecesi beklenen siyasi amaca göre ayarlanmalıdır.³² Nihayetinde Clausewitz'in düşünsel temayülü insani mülahazaların dikkate değer görülmediğini ve Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının ise göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır.

18. ve 19. yüzyıllarda meydana gelen teknolojik ilerlemeler -savaşa yönelik mevcut kısıtlamaların çoğunun revize edilmesi ve bu döneme özgü gelişmelere hümanist hareketlerin de eklenmesi- koruma hükümleri içeren bir dizi normun sözleşme olarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bunlardan bir tanesi Harekât Alanında ABD Ordularının Yönetimi İçin Talimatlar olarak bilinen “*Lieber Kodu (Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code))*”dır. 1863 yılında Birleşik Devletler Başkanı Abraham Lincoln tarafından ilan edilen Lieber Kodu, Amerikan İç Savaşı boyunca Birlik askerleri için düşmanlıkların yürütülmesinde uyulması gereken kuralları ele almaktadır. Askeri gereklilik kavramının gelişiminin temel yapı taşlarından biri olan Lieber Kodu, silahlı çatışma sırasında zulüm ve suiistimalleri önlemek ve şartlar elverdiği ölçüde düşmanlıklara katılanların davranışlarını insancillaştırmak için savaşanlara askerî davranış kurallarının mahiyetini ve muhteviyatını kanıksatmak gayesindedir.³³ Dolayısıyla, Lieber Kodu, Uluslararası İnsancıl Hukukun tedrici gelişimi üzerinde derin bir etkiye sahiptir, nitekim Madde 14 bu iddiayı somutlaştırmaktadır: “*modern uygar milletler tarafından anlaşıldığı şekliyle, savaşın sonlandırılması için zaruri olan ve modern savaş hukuku ve savaş örf-adet kurallarına göre, hukuka uygun olan tedbirlerin gerekliliğinden ibarettir.*”³⁴

Lieber Kodu Madde 14'ün askerî gerekliliğe ilişkin vurgusu, birtakım iddiaları da beraberinde getirmiştir. Emily Crawford ve Alison Pert, Madde 14 ile askerî gereklilik kavramının ilk olarak tanımının yapıldığını ve kavramın, bu madde ile vücut bulduğunu iddia etmektedir.³⁵ Craig Forrest ise Madde 14'te vurgulanan askerî gerekliliğin iki yönü olduğunu ileri sürmüştür. Bunlardan *birincisi*, şartlı bir eylem özgürlüğüdür, yani devletleri savaş için vazgeçilmez olabilecek eylemlere yönlendirmektedir; *ikincisi* ise askerî gereklilik, eylemlerin gerçekleştirilmesinde kullanılacak olan savaş araç ve yöntemlerini sınırlandırmaktadır.³⁶ Diğer bir ifadeyle, Lieber Kodu, silahlı çatışmalarda savaşan tarafların eylemlerine kısıtlayıcı bir standart getirmekle birlikte, yalnızca düşmana karşı üstün gelmek için gerekli olan tedbirlere izin vermektedir.³⁷

Öte yandan Lieber Kodu, Madde 15 ile silahlı çatışmanın amaçlarına ulaşmak için meşru olan bir dizi askerî hedef zikredilmiş, Madde 16 ile Uluslararası İnsancıl Hukukta askerî gereklilik

³⁰ Scott Horton, agm, 580.

³¹ Viola Vincze, 2016, agm, 98.

³² Kıvılcım Romya Bilgin ve Gülayşe Ülgen Türedi, age, 131.

³³ Viola Vincze, 2016, agm, 99.

³⁴ Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code), 24 April 1863, Article 14, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/110> (erişim 05.05.2020)

³⁵ Emily Crawford and Alison Pert, age, 36.

³⁶ Craig Forrest, agm,186.

³⁷ Gabriella Venturini, agm, 48.

tedbirlerinin sınırlandırıcı yönüne (zehir ve zehirli silahların kullanımı yasaklanmış, gereksiz acı ve ıstıraba neden olan eylemler gibi) vurgu yapılmıştır.³⁸

Askeri Gereklilik İlkesi ve Modern Gelişmeler

Lieber Kodu'nun etkisi, sonraki dönemlerde de hissedilmiş ve birçok uluslararası düzenlemede, doğrudan ya da dolaylı olarak yer almıştır. Bunlardan ilki, “1868 tarihli St. Petersburg Deklarasyonu (1868 Saint Petersburg Declaration)”dur. Söz konusu Deklarasyon'a göre, devletlerin savaş sırasında gerçekleştirmeye çalışması gereken tek meşru amaç, düşman askeri güçlerini zayıflatmaktır.³⁹ Viola Vincze'e göre, 1868 tarihli St. Petersburg Deklarasyonu'nun en önemli başarısı, savaşın gereklerini, insani mülhazalar ile uzlaştırma gayretidir.⁴⁰ Yoram Dinstein bu durumu “*gerekli dengeleme eylemi (requisite balancing act)*” olarak zikretmektedir.⁴¹

1899 tarihli II No.lu Lahey Sözleşmesi'nin önsözünde, “*Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, askeri gereklilikler elverdiği ölçüde savaşın kötülüklerini azaltma arzusunun esinlenen bu hükümler, birbirleriyle ve balkla ilişkilerinde savaşan taraflar için genel davranış kuralları olarak hizmet edecektir*”⁴² ifadesiyle askeri gereklilik ilkesine yapılan vurgu, 1907 tarihli IV No.lu Lahey Sözleşmesi'nde de benzer şekilde yer almıştır. Ayrıca 1907 tarihli IV No.lu Lahey Sözleşmesi Madde 22'de yer alan “*muharip Taraflar düşmana zarar verme vasıtalarının seçiminde sınırsız bir hakka sahip değildir*”⁴³ vurgusu ile yapılandırılmış kurallar aracılığıyla, ‘askeri gerekliliğin sınırsız savaşları sınırlandıracağı’ belirtilmektedir. Öte yandan, sınırlandırma Madde 23'te “*gereksiz yaralanmalara neden olacak nitelikteki savaş araç ve yöntemlerinin yasaklandığı*”⁴⁴ açıklamasıyla net bir şekilde belirtilmiştir. Söz konusu maddenin “g” bendi, “*savaşın gereklilikleri uyarınca zorunlu olarak talep edildiğinde*”⁴⁵ ifadesinde olduğu gibi, silahlı çatışmalarla ilgili bazı kurallar, normun bir istisnası olarak, askeri gerekliliğe açık bir şekilde izin vermektedir.⁴⁶

Savaşların ortaya çıkardığı yıkımın en aza indirilmesi yönündeki çabalar, süreç içerisinde her zaman karşılık bulmamıştır. Bunun en önemli örneği ise askeri bir gerekliliğin ortaya çıkması halinde Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının göz ardı edilebileceğini öne süren 19. yüzyıl Alman *Kriegsraison Doktrini*'dir.⁴⁷ Bunların en bilineni artık güncel olmamakla birlikte “savaşın gereklilikleri savaş kurallarının önüne geçer (*Kriegsraison geht vor Kriegsmanier*)” ve “gereklilik hukuk tanımaz (*Not kennt kein Gebot ya da Necessity knows of no legal limitation*)” gibi Alman doktrini, savaş alanındaki askeri karar alıcının o anki askeri gerekliliklere bağlı olarak, kurallara uyulup uyulamayacağına karar

³⁸ Craig Forrest, agm, 184-185.

³⁹ Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of certain Explosive Projectiles Saint Petersburg, 29 November/11 December 1868, https://www.weaponlaw.org/assets/downloads/1868_St_Petersburg_Declaration.pdf (Erişim 05.05.2020).

⁴⁰ Viola Vincze, 2016, agm, 100.

⁴¹ Yoram Dinstein, “Military Necessity”, *Max Planck Encyclopedias of International Law [MPIL]*, (September 2015): prg. 4.

⁴² Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 29 July 1899, Preamble, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/150> (Erişim 05.05.2020).

⁴³ Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 18 October 1907, Art. 22, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195> (Erişim 05.05.2020).

⁴⁴ Ags, Art. 23.

⁴⁵ Ags, Art. 23(g).

⁴⁶ Craig Forrest, agm, 190; Yoram Dinstein, 2015, agm, prg. 12.

⁴⁷ Gabriella Venturini, agm, 51.

verebileceğini ima etmektedir.⁴⁸ Başka bir ifadeyle, bu doktrin, “savaşın başarılı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli olan herhangi bir askeri eylemin, savaş ve teamül kurallarına ilişkin her türlü amir hükmü geçersiz ve işlevsiz hale getirdiğini” savunmaktadır.⁴⁹

Dönemi itibarıyla “*kendini koruma doktrinine*” dayanan bu yaklaşım,⁵⁰ Lieber’in kuralları kaleme alırken taşıdığı mantığın aksi yönünde hareket etmekte, silahlı çatışma kurallarının bağlayıcı misyonunu erozyona uğratmaktadır. Askeri güçler, düşmanlıkların yürütülmesini düzenleyen kısıtlamalara taraf olsa da iki dünya savaşında da devlet pratiklerinde görüldüğü gibi askeri gerekliliğin kurallara üstün geldiği tescillenmiştir. Yani, ilerici ulusal askeri düzenlemelerin yansırı 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri’nin ortaya çıkardığı belirsizliğin topyekûn savaşı engellemedeki yetersizliği ve değişime uğrayan koşulların mevcudiyeti, bu doktrin hâkim bir rol oynamasında etkili olmuştur.⁵¹

Öte yandan Kriegrason Doktrini’ne Prusya, 1870 tarihli Askeri Doktrini’nde⁵² ve Almanya, 1902’de yayımlanan Alman Kara Savaşı El Kitabı’nda (*Kriegsbrauch im Landkriege*) yer vermiştir.⁵³ Kısacası bu doktrin, Alman savaşanlara askeri zafer elde etmek için gerekli olduklarına inandıkları her şeyi yapma hakkı vermektedir. Kriegrason Doktrini’nin bu yönü, askeri zorunluluğun sınırsız uygulanmasına olanak tanımaktadır.⁵⁴ İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik Devletler, askeri gerekliliğin kurallara üstün gelebileceği fikrini reddederken, ABD’nin sivil nüfuslu bölgeleri ateşe vermesi ve Japonya’ya karşı atom bombası kullanması, bu doktrin kabulünü yansıtmaktadır. Öte yandan Mihver Devletleri ise savaş boyunca kuralları en sık ve sistematik bir şekilde ihlal ederken, her iki blok da sivil halka yönelik önemli gelişigüzel saldırılarından sorumlu tutulmuştur.⁵⁵ Hülasa Kriegrason Doktrini, Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ve savaş davalarına bakan diğer mahkemeler tarafından ciddi bir şekilde kınanmıştır.⁵⁶

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve onun 1977 tarihli Ek Protokolleri askeri gereklilik ilkesine ilişkin açık hiçbir hüküm içermemesine rağmen, metinlerde doğrudan ve dolaylı birçok referans noktası vardır. Bunun nedenini Viola Vincze, ilkenin silahlı çatışma hukuku kurallarının bir parçası olarak kabul edilmesine dayandırmaktadır.⁵⁷ Ancak “*Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV)*” Madde 49, 53, 55, 108, 143 ve 147’de askeri gereklilik ilkesine atıfta -dolaylı-

⁴⁸ Yves Sandoz et al., age, 391, prg. 1396.

⁴⁹ Nobuo Hayashi, agm, 52.

⁵⁰ Selami Kuran ve F. Şeyda Türkay Kahraman, “Silahlı Çatışmalarda Kültürel Varlıkların Korunması Hukuki Rejiminde Bir İstisna Olarak “Askeri Gereklilik”: Antlaşmalarla Getirilen Düzenlemeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 23, no. 1 (2017): 93.

⁵¹ Yves Sandoz et al., age, 391, prg. 1396.

⁵² 1870 tarihli Prusya Askeri Doktrininde Kriegrason Doktrinine en etkili ve endişe verici şekilde yer verilmiştir: “*Güç ile yürütülen bir savaş, yalnızca devletin muharip güçlerine ve işgal ettikleri mevkilere yöneltilmez, ancak aynı zamanda düşman devletin tüm entelektüel ve maddi kaynaklarını yok etmeye çalışmalı ve çalışılacaktır. İnsanların korunması ve onların amaçları gibi insani değerler/iddialar ancak savaşın niteliği ve amacı için verdiği ölçüde dikkate alınmalıdır*”. Trevor A. Keck, “Not All Civilians Are Created Equal: The Principle of Distinction, The Question of Direct Participation In Hostilities And Evolving Restraints On The Use Of Force In Warfare”, *Military Law Review*, (211), (Spring 2012): 20.

⁵³ Gabriella Venturini, agm, 51; Viola Vincze, 2016, agm, 101.

⁵⁴ Gary D. Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 266.

⁵⁵ Trevor A. Keck, agm, 120-121.

⁵⁶ Gabriella Venturini, agm, 51.

⁵⁷ Viola Vincze, 2016, agm, 103.

bulunmaktadır. Öte yandan 1977 tarihli I No.lu Ek Protokol Madde 35 ise bu Protokolde bulunabilecek askeri gereklilik ilkesinin en açık tercümesidir:

“Herhangi bir silahlı çatışmada, çatışmanın taraflarının savaş yöntemleri veya savaş araçları seçme hakkı sınırsız değildir.

Gereğinden ağır yaralanmaya veya gereksiz acı çekilmesine yol açar nitelikte silah, mermi, malzeme ile savaş yöntemlerinin kullanılması yasaktır.

Doğal çevreye, geniş alanda etkili, kalıcı ve ciddi hasar vermesi amaçlanan ya da vereceği tahmin edilen savaş yöntemlerini ve araçlarını kullanmak yasaktır.”⁵⁸

Askeri gereklilik ilkesi, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’nin dördünde ve 1977 tarihli Ek Protokollerde dolaylı olarak yer almasına rağmen, ilgili sözleşmelerde tanımlanmamıştır; dolayısıyla, askeri gereklilik ilkesi, “*kodifiye edilmemiş teamül hukuku kuralıdır*”; ancak, ilkenin teamül kuralı olması, göz ardı edilebileceği anlamına gelmemektedir.⁵⁹

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nun talebi üzerine *Uluslararası Adalet Divanı (UAD) 1996 yılında Nükleer Silahların Kullanımına İlişkin İstisari Görüşünü* belirtmiştir. İstisari Görüşü’nde UAD, meşru müdafaa hakkının kullanımının askeri gereklilik ve orantılılık ilkelerine tabi olduğunu; nükleer silahların meşru müdafaa gerekçesi ile kullanımının orantılılık ilkesine bağlı olduğunu; BM Genel Kurulu kararları uyarınca nükleer silahların BM Şartı’nı ihlal ettiğini; BM Genel Kurulu’nun 24 Kasım 1961 tarih ve 1653(VII) sayılı kararı uyarınca, nükleer silahların, 1868 tarihli St. Petersburg Deklarasyonu’na ve 1925 tarihli Cenevre Protokolü’ne tabi olduğunu ve bunlara aykırılık teşkil ettiğini; Uluslararası İnsancıl Hukuk ilke ve kurallarının teamül ve *jus cogens* niteliğini ve 1977 tarihli I No.lu Ek Protokol’ün nükleer silahlar dâhil, tüm savaş araç ve yöntemlerine uygulanacağını vurgulamaktadır.⁶⁰ Bu hususiyetleri haiz olan İstisari Görüş, devletleri bağlayıcı hukuki araç değildir. Bu bağlamda söz konusu Görüş, mahiyeti ve içeriği noktasında askeri gereklilik ilkesi ile iç içe olmasına rağmen, bu ilke hakkında yeterli düzeyde izahattan yoksundur. Yine İstisari Görüş’te, askeri gereklilik ilkesi yalnızca çevrenin korunması bağlamında ele alınmış; ancak, nükleer silahların tehdidi veya kullanımıyla ilintili olarak herhangi bir analize doğrudan yer verilmemiştir.⁶¹

UAD’nin Nükleer Silahların Kullanımına İlişkin İstisari Görüşü’nden kısa bir süre sonra *Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’ni kuran Roma Statüsü*, 1998 tarihinde kabul edilmiş ve 2002 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.⁶² Statü kapsamında insanlığa karşı suçlar, soykırım suçu, saldırı suçu ve savaş suçları, uluslararası suçlar olarak kabul edilmiştir. Madde 8 kapsamında düzenlenen savaş suçlarına ilişkin hükümlerde, askeri gereklilik ilkesine doğrudan başvurulmuştur. Söz konusu ilkenin

⁵⁸ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri (Cenevre Sözleşmeleri), age, 205, Madde 35(1).

⁵⁹ Gary D. Solis, age, 259.

⁶⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion ICJ, (1996): prg. 41, 42, 71, 72, 73, 80-89.

⁶¹ Louise Doswald-Beck, “International Humanitarian Law and the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons”, *International Review of the Red Cross* (1961 - 1997), 37(316), (1997): 35-55; Viola Vincze, agm, 105-106.

⁶² Done at Rome on 17 July 1998, in force on 1 July 2002, United Nations, Treaty. Series, 2187(38544), Depositary: Secretary-General of the United. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (erişim: 10.08.2023)

ve diğer Uluslararası İnsancıl Hukuk ilke ve kurallarının ağır ihlali, savaş suçu olarak değerlendirilmiştir.⁶³

Tarihsel bağlamda askeri gereklilik ilkesinin normatif çerçevesi tedrici bir şekilde gelişirken, söz konusu ilkenin uygulanması farklılaşmaktadır.

ASKERİ GEREKLİLİK İLKESİNİN UYGULANMASI

Askeri gereklilik ilkesine ilişkin algı, değişim ve dönüşüme uğrayarak savaşların insancılaştırılmasında önemli bir ivme kat etmiş ve ilke, kendisine askeri el kitaplarında, devlet uygulamalarında ve askeri yargı kararlarında yer bulmuştur.

Askeri El Kitapları ve Askeri Gereklilik

Askeri el kitapları, öğretici ve bilgilendirici olmayı amaçlayan resmi yayınlardır. Öte yandan askeri el kitapları, Silahlı Çatışmalar Hukuku'nun genel referans çerçevesini sunmakla birlikte, düşmanlıkların yürütülmesiyle ilgili söz konusu olabilecek her hukuki konu hakkında kapsamlı bilgiler sunmamaktadır. Bu minvalde ele alınan konuya ilişkin açıklayıcı, kapsayıcı ve erişilebilir olmaları nedeniyle Birleşik Devletler, Birleşik Krallık, Almanya ve Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı tarafından hazırlanan askeri el kitapları bu bölüm dâhilinde ele alınacaktır.

2004 tarihli Birleşik Krallık Silahlı Çatışma Hukuku Müşterek Hizmet El Kitabı'nda (*UK The Joint Service Manual of The Law of Armed Conflict*) askeri gereklilik ilkesi şu şekilde ele alınmıştır: geleneksel silahlı çatışma kuralları askeri gereklilik kavramını dikkate alarak hazırlandığı için, askeri gereklilik ileri sürülerek işlenen savaş suçlarından dolayı askerlerin muaf tutulması mümkün değildir. Nitekim askeri gereklilik kapsamında operasyona izin verildiği durumlarda bile, askeri gerekliliğin insani mülahazalar ile orantılılık ilkesi kapsamında uyumlu olması gerekmektedir.⁶⁴ Askeri gerekliliğin işlenen belirli eylemleri gerektirip gerektirmediğinin tespiti ve değerlendirilmesi ise mahkeme denetimine açıktır.⁶⁵ Yine bu rehber kitapçığa göre, askeri gereklilik, silahlı çatışma hukukunu göz ardı etmeyi haklı kılmamaktadır; dolayısıyla, ilke kurallarla yasaklanan eylemleri gerekçelendirmek için kullanılamamaktadır.

Silahlı çatışma, askeri gereklilik kavramının doğasında bulunan sınırlamalar da dâhil olmak üzere, Uluslararası Hukuk'un sınırları içerisinde yürütülmelidir. Bu bağlamda askeri gereklilik “*silahlı bir çatışmaya giren devlete, çatışmanın meşru amacına, başka bir ifadeyle minimum yaşam ve kaynak harcaması ile mümkün olan en erken zamanda düşmanın tam ya da kısmi bir şekilde teslim olması için gerekli olan, silahlı çatışma kurallarınca başka şekilde yasaklanmayan, yalnızca bu derece ve türden kuvvet kullanmaya izin verir*”⁶⁶ ifadesi ile tanımlanmış ve bu tanım dört temel bileşene dayandırılmıştır:

Birincisi, kullanılan kuvvet kontrol edilmeli ve/veya edilebilir olmalıdır;

⁶³ Ryan J. Vogel, “Drone Warfare and the Law of Armed Conflict”, *Denver Journal of International Law and Policy* 39, no. 1 (2011): 115.

⁶⁴ UK Military of Defence, *The Joint Doctrine and Concepts Centre (JDCC): The Joint Service Manual of The Law of Armed Conflict* (2004), 444, prg. 16.44.

⁶⁵ Age, 444, prg. 16.44.

⁶⁶ Age, 21.

İkincisi, askeri gereklilik, silahlı çatışma kuralları tarafından başka şekilde yasaklanmamışsa, kuvvet kullanımına izin verilmiş olsa da askeri gereklilik ilkesi, bu kurallardan ayrılmayı ya da ihlal etmeyi mazur gösteremez;

Üçüncüsü, askeri gereklilik, minimum sürede düşmanın kısmen ya da tamamen teslim olmasını mümkün kılıyorsa, yasaklanmayan şekillerde kuvvet kullanılması meşrudur;

Dördüncüsü, gerekli olmayan kuvvet kullanımı kurallara aykırıdır; zira bu durum kasıtlı olarak öldürmeyi veya yıkımı içermektedir.⁶⁷

2017 tarihli Komutanın Birleşik Devletler Deniz Harekâtları Hukuku El Kitabı'nda (*US Commander's Handbook of the Law of Naval Operations*) Amerikan deniz kuvvetlerinin silahlı çatışmalarda uyması gereken kurallar ele alınmıştır. Buna göre, askeri gereklilik ilkesi, ölüm ve yıkımla neticelenen kuvvetin askeri hedeflere ulaşmak için uygulanması gerekliliğini kabul etmektedir; ancak, amacı gereksiz acı ve ıstırapın yanı sıra yıkımı söz konusu olan askeri bir hedefe ulaşmak için gerekli olanla sınırlamaktır.⁶⁸ Bu nedenle, asgari düzeyde zamana, yaşama ve kaynak harcamasıyla düşmanın kısmen ya da tamamen teslim olması için gerekli olmayan her tür ve derecedeki kuvvetin kullanılmasını yasaklamaktadır. Askeri gereklilik ilkesini uygularken bir komutan, saldırı nesnesinin geçerli bir askeri hedef olup olmadığını belirlemeli ve eğer öyleyse, saldırı nesnesinin tamamen veya kısmen imha edilmesi, ele geçirilmesi veya etkisiz hale getirilmesinin, saldırı anında geçerli olan koşullar altında kesin bir askeri avantaj oluşturup oluşturmadığını tespit etmelidir.⁶⁹ İlgili El kitabında, askeri gereklilik ilkesinin insani mülahazalara, ayırım gözetme ve orantılılık ilkelerine uygun olarak düşman muhاریplerine, birimlerine ve teçhizatına karşı kuvvet uygulamasını yasaklamadığını da önemle vurgulamaktadır.⁷⁰

2015 tarihli Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı Savaş Hukuku El Kitabı'na (*US, The Department of Defense Law of War Manual*) göre, askeri gereklilik, kişilere zarar vermek ve mülkleri tahrip etmek ve el koymak gibi eylemleri haklı kılmaktadır; bu nedenle, askeri gereklilik, kişilerin ve mülkün ne zaman saldırı nesnesi olabileceğini açıklayan savaş hukuku kurallarının temelini oluşturmaktadır.⁷¹ Öte yandan askeri gereklilik, sadece şiddet ve yıkımı değil, aynı zamanda askeri avantaj sağlamanın alternatif yollarını haklı göstermekte ve haklı gösterilen eylemlerden kaçınılmaz olarak meydana gelen bazı ikincil zararları da haklı çıkarmaktadır; ancak, bu tür zararların ne ölçüde haklı gösterileceği ayırım gözetme, önlem alma, orantılılık ilkeleri ve insani mülahazalar ile uyumuna bağlıdır.⁷²

Almanya Federal Savunma Bakanlığı Müşterek Hizmet Yönetmeliği Silahlı Çatışmalar Hukuku El Kitabı'na göre (*Germany, Federal Ministry of Defence, Joint Service Regulation (ZDv), Law of Armed Conflict Manual*) askeri gereklilik halinde, silahlı çatışmalar hukuku uyarınca alınacak önlemlerin yasaklanmaması koşuluyla, silahlı çatışma esnasında askeri operasyonların başarılı bir

⁶⁷ Age, 22, prg. 2.2.1.

⁶⁸ The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations, US Navy, US Marine Corps and US Coast Guard, NWP 1-14M/MCTP 11-10B/COMDTPUB P5800.7A, 2017 (US Commander's Handbook), prg. 5.3.1.

⁶⁹ Age, prg. 5.3.1.

⁷⁰ Age, prg. 5.3.1.

⁷¹ US, The Department of Defense Law of War Manual, 2016, age, 52-53, prg. 2.2.1.

⁷² Age, 53, prg. 2.2.1.

şekilde yürütülmesi için zorunlu olan tüm askeri önlemlere izin verilmektedir.⁷³ Öte yandan rehber kitapçıkta, Silahlı Çatışmalar Hukuku'nun askeri ve insani mülahazalar arasında bir uzlaşma olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, askeri gereklilik ve insani mülahazalar, Silahlı Çatışmalar Hukuku'ndan ayrık hareket etmeyi haklı çıkarmamaktadır.⁷⁴

Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından 2013'te hazırlanan Askeri Harekâtları Yöneten Uluslararası Kurallara İlişkin El Kitabı'nda (*Handbook on International Rules Governing Military Operations*) askeri gereklilik ilkesi, önemli ölçüde ele alınmıştır. El kitabına göre, askeri gereklilik, meşru bir askeri amacı gerçekleştirmek için fiilen zorunlu/acil olan ve Silahlı Çatışmalar Hukuku tarafından başka şekilde yasaklanmayan önlemlere izin vermektedir.⁷⁵ Nitekim Silahlı Çatışmalar Hukuku'nun kuralları, askeri gereklilikler ile insani mülahazalar arasında denge kurma gayesi içindedir; bu duruma binaen askeri gereklilik kavramı bu kurallara dâhil edilmiştir. Bundan mütevellit askeri bir karar alıcı, o kaide de askeri gereklilik için açık bir feragat ya da istisna olmadıkça, belirli bir kurala uymamanın bir nedeni olarak, askeri gerekliliğe başvurmamalıdır. Diğer bir ifadeyle, askeri gereklilik, silahlı çatışma hukuku kurallarını gölgede bırakmamakta veya bu kuralların uygulanmasını engelleyememektedir.⁷⁶ Netice itibarıyla, askeri gereklilik, zaruriyet hallerinde belirli eylemlerin yapılmasına izin vermektedir; ancak, silahlı çatışmalarda uyulması gereken kurallar genel bir yasağı içeriyor olmasına rağmen, askeri gereklilik durumunda bu yasakların istisnası söz konusu olabilmektedir.⁷⁷

Askeri el kitaplarında teorik olarak, askeri gereklilik ilkesi ve insani mülahazalar arasında dengenin oluşturulması yönünde açık beyanatlarda bulunulsa da askeri gereklilik ilkesinin silahlı çatışmalarda uygulanabilirliği zordur, bu zorluk ise askeri gereklilik ilkesinin ortak bir tanımının olmamasından, silahlı çatışma esnasında elde edilen bilgilerin sınırlı ve güvenilmez olmasından ve söz konusu ilkenin Uluslararası İnsancıl Hukuk'un birçok ilke ve kuralı ile ilişki içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu zorlukların bertaraf edilmesi ya da asgari seviyeye indirilmesi ise, silahlı çatışmayı kazanmanın daha geniş perspektifte değerlendirilmesine, bazı eylem türlerinin ekseriyetle askeri olarak gerekli olduğunun kabul edilmesine ve mevcut bilgilere dayalı askeri gerekliliğin iyi niyetle ele alınmasına bağlıdır. Söz konusu zorlukların ve askeri el kitapları ile teorik ön kabullerin devlet uygulamalarında nasıl karşılık bulduğu ise, bu bağlamda önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devlet Uygulamaları ve Askeri Gereklilik

Düşmanlıkların yürütülmesinde uyulması gereken normatif düzen ideal bir düzendeki beklentileri merkeze alırken, devlet uygulamalarıyla idealize edilen dünya, beklentileri karşılayamamaktadır. Bunun en somut örneklerini ise, yakın tarihli olmaları ve askeri gereklilik ilkesinin unsurlarına doğrudan vurgu yapmaları nedeniyle, 2006 İsrail-Lübnan Savaşı ve 2008 Gazze Şeridi'nde yapılan operasyonda görmek mümkündür.

⁷³ Germany, *Federal Ministry of Defence, Joint Service Regulation (ZDv) 15/2, Law of Armed Conflict Manual*, (2013), 25, prg. 141.

⁷⁴ Age, 25, prg. 142.

⁷⁵ *Handbook on International Rules Governing Military Operations*, (Geneva: ICRC, December 2013), 54, prg. 1.2.4.2.

⁷⁶ Age, 269, prg. 8.5.2.2.

⁷⁷ Age, 270, prg. 8.5.2.3.

12 Temmuz 2006'da Hizbullah tarafından, İsrail-Lübnan arasındaki Zarit köyü civarında devriye gezen İsrail Savunma Kuvvetleri'ne saldırı yapılmıştır. Bu saldırı 2000 yılında İsrail Savunma Kuvvetleri'nin Lübnan'dan çekilmesinden bu yana İsrail'in ilk askeri operasyonuna ve 1982 yılında meydana gelen Birinci Lübnan Savaşı'ndan beri en büyük ölçekli İsrail eylemine neden olmuştur.⁷⁸ İsrail'in Lübnan'a karşı gerçekleştirmiş olduğu karşı saldırı beraberinde Uluslararası İnsancıl Hukuk bağlamında tartışmaları da başlatmıştır.

BM İnsan Hakları Konseyi tarafından oluşturulan Soruşturma Komisyonu (*Commission of Inquiry*), İsrail-Lübnan arasında gerçekleşen silahlı çatışmanın Uluslararası Hukuk normlarına uygunluğunun araştırılması için göreve başlamıştır. Soruşturma Komisyonu tarafından öncelikli olarak Beyrut'un güneydoğu banliyöleri (bölgenin önemi, nüfusun yoğunluğundan -ayrıca yerinden edilmiş kişilerin de sığındığı güvenli bir bölge-, ticaret merkezi olmasından ve hepsinden önemlisi Hizbullah'ın siyasi karargâhı olmasından kaynaklanmaktadır) ziyaret edilmiştir.⁷⁹ İncelemeler neticesinde, Soruşturma Komisyonu hazırlamış olduğu raporda, sivillere ve sivil nesnelere (ev, kilise, cami, dükkân) yapılan saldırıları askeri gereklilik kapsamında değerlendirmemiştir.⁸⁰ Diğer yandan İsrail tarafından gerçekleştirilen saldırılar sadece Beyrut civarında değil, Bekaa Vadisi'nde de sürdürülmüştür. Özellikle El-Ka beldesinde tarım işçilerinin kullandığı binanın yıkılması, çiftliğin ve tarım ürünleri sevkiyatı yapılan taşıma araçlarının İsrail tarafından vurulması geniş çaplı tepkilere neden olmuştur.⁸¹ İsraili yetkililer tarafından yapılan açıklamada askeri gereklilik ilkesi kapsamında saldırıların gerçekleştirildiği iddia edilse de sivillerin ve sivil nesnelere vurulması; özelde, askeri gereklilik ilkesinin, genel anlamda Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının ihlali anlamına gelmektedir.⁸²

BM İnsan Hakları Konseyi, 2009'da Gazze ihtilafına ilişkin BM Araştırma Komisyonu 'nu (*Fact-Finding Mission*) oluşturmuştur.⁸³ Araştırma Komisyonu'nun amacı ise İsrail tarafından 27 Aralık 2008 ve 18 Ocak 2009 tarihleri arasında Gazze Şeridi'ndeki işgal altındaki Filistin halkına karşı gerçekleştirilen uluslararası insan hakları ve Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlallerini araştırmaktır.⁸⁴ Araştırma Komisyonu, elde ettiği bulgular kapsamında İsrail'in Uluslararası İnsancıl Hukuk normlarına aykırı olarak sivil nesnelere yönelik kasıtlı saldırılarda bulunduğu⁸⁵ ve bu nedenle, saldırıların askeri hedeflerle sınırlandırılması gerekliliğinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.⁸⁶ Ayrıca Araştırma Komisyonu, İsrail'in askeri gereklilik olmaksızın gıda üretim ve işleme merkezlerine ve tesislerine (değirmenler, ekili topraklar ve seralar da dâhil), içme suyu tesislerine, çiftliklere ve hayvanlara saldırdığını ve sebepsiz yere yok ettiğini de saptamıştır.⁸⁷ İsrail her ne kadar Hamas'a ait alt yapılara saldırılar düzenlediğini iddia etse de Araştırma Komisyonu'nun hazırlamış olduğu raporda, ortaya çıkan ihlallerin askeri bir gereklilikten ziyade kural gözetmeksizin gerçekleştirilen keyfi uygulamalar olduğu tespitinde bulunmuştur.

⁷⁸ David E. Johnson, *Hard Fighting Israel in Lebanon and Gaza*, (Santa Monica: RAND Corporation, 2001), 9.

⁷⁹ UNGA/HRC/3/2 (23 November 2006) prg. 116-117.

⁸⁰ Agk, prg. 118-120.

⁸¹ Agk, prg. 123.

⁸² Agk, prg. 124-125.

⁸³ Yusuf Aksar, "Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk". *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9(33), (Bahar 2012): 25.

⁸⁴ UNGA/HRC/12/48 (25 September 2009), prg. 1.

⁸⁵ Yusuf Aksar, agm, 25.

⁸⁶ UNGA/HRC/12/48 (25 September 2009), 415, prg. 1928.

⁸⁷ Agk 416, prg. 1929.

Uluslararası İnsancıl Hukukun temel ilkelerinden biri olan askeri gereklilik ilkesinin pratikte uygulanabilirliğinin -2006 İsrail-Lübnan Savaşı ve 2008 Gazze Şeridi'nde yapılan Operasyonda görüldüğü gibi – devletlerin keyfi uygulamaları ve Uluslararası Hukuk'u hiçe sayan tutum ve davranışları nedeniyle erozyona uğramakta, öte yandan bireysel cezai sorumluluğun yanı sıra devlet sorumluluğunu da ortaya çıkarmaktadır. Bunun en dinamik karşılığını ise yargı kararlarında görmek mümkündür.

Askeri Yargı Kararları ve Askeri Gereklilik

Silahlı çatışmaların yürütülmesine taraf olanlar, sınırsız yetkiye diğer bir ifadeyle her şeyi yapabilme hakkına sahip değildir. Bu noktada silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası ceza hukuku devreye girmektedir. Her iki hukuk dalı farklı mahiyete ve muhteviyata sahip olsa da birbirleriyle yakın ilişki içerisinde, söz konusu ilişki ise Uluslararası İnsancıl Hukukun ağır ihlallerinin uluslararası suçlara neden olmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁸ Bu minvalde askeri gereklilik ilkesinin göz ardı edilmesi halinde askeri yargı kararları, ilkenin hangi boyutlarda tartışıldığının tespit edilmesinde yol gösterici olmaktadır.

US v. Wilhelm List et al. davasında eski Alman ordu subayı olan sanıklar Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Norveç'in Almanya tarafından işgali esnasında komutaları altındaki birlikler tarafından işlenen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan dolayı sorumlu tutulmuştur. Bu bağlamda Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (Nürnberg Mahkemesi), askeri gereklilik ilkesi çerçevesinde birtakım tespitlerde bulunmuştur. Buna göre;

“Sanıklar, halkın masum üyelerinin öldürülmesini ve işgal altındaki topraklardaki yerleşim yerlerinin yok edilmesini baki çıkarmak için askeri gerekliliğe başvurmuşlardır. Askeri gereklilik, savaş kurallarına tabi olan muharibin, düşmanı mutlak teslimiyete zorlamak için mümkün olan en az can, zaman ve maddi kayıpla gerçekleştirmesi için her miktarda ve türden kuvvet kullanımına müsaade etmektedir.(...) Askeri gereklilik, silahlı çatışmalarda tesadüfen imhası kaçınılmaz olan silahlı düşmanların ve diğer kişilerinin hayatlarının yok edilmesine izin vermektedir; silahlı düşmanların ve özel tehlike altındaki diğerlerinin yakalanmasına izin vermekte, ancak misilleme ya da öldürme arzusunun tatmin edilmesi gayesiyle masum sivilin öldürülmesine izin vermemektedir; mülkün tabrip edilmesinin hukuka uygun olması, savaşın gerekleri tarafından zorunlu olarak talep edilmelidir. Ancak yıkımın başlı başına bir amaç olması, Uluslararası Hukuk'un ihlalidir (...).”⁸⁹

Mahkeme, sanıkların tutumunun uygulanabilirliğini askeri gereklilik ilkesi bağlamında şu şekilde değerlendirmiştir:

“Askeri gereklilik ya da amaca uygunluk, pozitif kuralların ihlalini baki göstermez. Uluslararası Hukuk yasaklayıcı hukuktur. 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin muhtelif maddeleri (Madde 46, 47 ve 50) kuralların uygulanmasına böyle bir istisna getirmemektedir. Askeri gereklilik ya da amaca uygunluk hükmü başka türlü olsa dahi, masum sivilin haklarına saygı duyulmalıdır”⁹⁰.

⁸⁸ Yusuf Aksar, *Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II* (4. Baskı). (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 145.

⁸⁹ *US v. Wilhelm List et al.*, The United Nations War Crimes Commission, Law Reports of Trials of War Criminals, Vol. VIII, (1949) 66.

⁹⁰ Agk, 66-67.

Öte yandan *US v. Wilhelm Von Leeb et al.* davasında Nürnberg Mahkemesi, barışa karşı işlenen suçlar, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve bu tür suçları işlemek için ortak bir plan veya komplo ile suçlanan sanıkların cezai sorumluluğunu değerlendirmiştir. Ayrıca Mahkeme, işgal altındaki bölgelerde sivil emeğin zorunlu kullanımı ve mülklere el konulması konusunda da değerlendirmede bulunmuştur.⁹¹ Sanıklar, eylemlerini askeri gereklilik ilkesi ile temellendirmektedir, -bu, her iki dünya savaşında kullanılan geleneksel Alman *Kriegsraison* Doktrini'nin somut örneğini ortaya koymaktadır- yani sanıklar eylemlerini “(...) askeri gereklilik halinde savaş hukuku bağlayıcılığını yitirir” mantığına dayandırmaktadır.⁹² Mahkeme, davaya ilişkin görüşünde şu ifadeye yer vermiştir:

“(...) askeri gereklilik, işgal altındaki bir bölgeden askeri operasyonlarda kullanılmak veya Reich (Alman İmparatorluğu)'e transfer için zorunlu işçi alımını haklı kılmadığı gibi, işgal ordusunun kullanımı için gerekli olanın ötesinde mülke veya mallara el konulmasını da haklı çıkarmaz. Yağma ve yağmalama, bireyler tarafından değil, ordu ve devlet tarafından yapıldığında daha az suç teşkil etmemektedir.”⁹³

Nürnberg Mahkemesi bu kararında da, askeri gereklilik ilkesi gerekçe gösterilerek savaşan taraflara sınırsız eylemde bulunma özgürlüğü tanınmayacağını” bir kez daha vurgulamıştır.

“Prosecutor v. Milan Martić” davası, Krajina’da Sırp ve Hırvat güçleri arasında meydana gelen çatışmada, kamu ve özel mülkiyetin kasıtlı olarak tahrip edilmesi ve yağmalanmasına ilişkindir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi söz konusu davaya ilişkin mülke zarar vermenin askeri gereklilik açısından haklı gösterilip gösterilemeyeceğine dair değerlendirmede bulunmuştur:

“(...) askeri gereklilik sivil nesnelere ikincil hasar verilmesini haklı gösterebilir ve bu nedenle, söz konusu hasar, sivil nesnelere korunması ilkesine bir istisna oluşturmaktadır. (...) Askeri saldırının amacı askeri hedeflerden oluşsa dahi, savaşan tarafların sivil mülkiyete ikincil zarara neden olmaktan kaçınmadığı durumlarda, saldırı tamamen durdurabilir ya da azaltabilir ya da askeri alınabilir. (...) Askeri bir gereklilik iddiasının varlığı ya da yokluğu, duruma göre değerlendirilmektedir. Prensip olarak, silahlı çatışma başlamadan önce ya da çatışma durduktan sonra gerçekleştirilen yıkım, askeri gereklilik ileri sürülerek haklı gösterilememektedir.”⁹⁴

İlgili kararda Mahkeme, askeri gereklilik iddiasıyla, taraflara her şeyi yapabilme olanağı tanımamakta ve Uluslararası İnsancıl Hukuk hükümlerine mutlak bağlılığı en önemli koşul olarak öne sürmektedir.

“Prosecutor v. Germain Katanga” davasında UCM'nin düşman mülklerinin yok edilmesinin askeri gereklilik nedeniyle haklı olup olmadığına ilişkin görüşü ise, şu şekildedir:

“(...) Bu nedenle, mülkün yok edilmesi, bu tür bir yıkımın askeri gereklilikle gerçekleştirildiği durumlarda Roma Statüsü'nün 8(2)(e)(xii) maddesi uyarınca herhangi bir suç teşkil etmemektedir. (...) Mülkün imhasının askeri gereklilik dahliline girip girmediğini belirlemek için

⁹¹ Agk, 2.

⁹² Agk, 123.

⁹³ Agk, 93.

⁹⁴ Prosecutor v. Milan Martić (Judgment), IT-95-11-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), (12 June 2007) 35, prg. 93.

Mahkeme, örneğin, tahrip edilen mülkün savunulup savunulmadığını veya belirli bir mülkün imha edilip edilmediğini göz önünde bulundurarak vaka temelli bir değerlendirme yapacaktır”.⁹⁵

Mahkeme, silahlı çatışmaların anlık değişen doğası karşısında, taraflara askeri gereklilik kapsamında elde edilen bilgilerin sürekli güncel tutulmasını ve hedeflenen nesnelere ise elde edilen bilgiler ışığında revize edilmesini askeri gereklilik kapsamında öncelemektedir.

İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki İstisari Görüşünde UAD, İsrail tarafından duvarın inşasının Filistin işgalindeki topraklarda yer alan mülklerin tahrip edilmesine ve el konulmasına ilişkin eylemlerin askeri gereklilik münasebetiyle meşru olup olmadığını değerlendirmiştir. Nitekim Divan vermiş olduğu İstisari Görüşte, İsrail'in eylemlerinin askeri gereklilik kapsamında değerlendirilemeyeceğini şu ifadelerle belirtmiştir:

(...) Divan, geçerli Uluslararası İnsancıl Hukukun, belirli durumlarda askeri gerekliliklerin dikkate alınmasını sağlayan hükümleri içerdiğini gözlemlemektedir. (...) Kişisel mülkiyetin yok edilmesine ilişkin 1949 tarihli “Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi Madde 53, “bu tür bir yıkımın askeri operasyonlar tarafından mutlak surette gerekli kalınması halinde” bir istisna öngörmektedir. (...) Ancak materyallere bakıldığında, Divan için (...) Madde 53'teki yasağa aykırı olarak gerçekleştirilen yıkımların askeri operasyonlarla mutlak surette elzem hale getirildiğine dair inanç oluşmamıştır”.⁹⁶

Ayrıca İstisari Görüşüyle Mahkeme, yürürlükteki insan hakları sözleşmeleri kapsamında belirtilen koşulların karşılanmadığını ve İsrail tarafından alınan önlemlerin askeri gereklilikler veya ulusal güvenlik ve kamu düzeni gereklilikleri ile haklı gösterilemeyeceğini tespit etmiştir.⁹⁷

Öte yandan askeri gereklilik ilkesi, sadece uluslararası askeri yargı kararlarıyla değil, ulusal yargı organları tarafından da yargılamanın konusunu oluşturmaktadır. “*Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel et. al.*” davası, İsrail Savunma Kuvvetleri Komutanı tarafından İsrail vatandaşlarına yönelik terör saldırılarını engellemek adına tasarlanmış bir ayırma bariyeri inşa etmek amacıyla, Yudea ve Samaria'daki arazilere el konulması için verilen emirlerin yasallığına ilişkindir.⁹⁸ İsrail Yüksek Mahkemesi (*Supreme Court of Israel*) verdiği kararda;

(...) askeri komutan, ordunun ihtiyaçları için zaruriyse toprağı ele geçirme yetkisine sahiptir. (...) Ayırma bariyerinin yapımı da bu çerçeveye girmektedir. Mülkiyet haklarının ihlali, onu inşa etme yetkisini elinden almak için kendi başına yetersizdir. Askeri işgal altındaki bir bölgeye uygulanan Uluslararası Hukuk, askeri gerekliliklerin zorunlu olması koşuluyla, ayırma bariyerini yapmak için bir bireyin topraklarını ele geçirmesine izin vermektedir. Bu nedenle bariyerin inşasına askeri bir gereklilik olduğu ölçüde, Uluslararası Hukuk tarafından izin verilmektedir. Nitekim bariyerin İsrail nüfus merkezlerine teröristlerin sızmasını fiziksel olarak engelleyerek askeri operasyonların yerini alması amaçlanmaktadır”.⁹⁹

⁹⁵ Prosecutor v. Germain Katanga” (Judgment pursuant to article 74 of the Statute), ICC-01/04-01/07, International Criminal Court, (7 March 2014) 335, prg. 894.

⁹⁶ ICJ, Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, (9 July 2004) 54, prg. 135.

⁹⁷ Agk, 54, prg. 136.

⁹⁸ Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel et. al., HCJ 2056/04, Supreme Court, (20 June 2004) 1.

⁹⁹ Agk, 13, prg. 32.

Nihayetinde İsrail Yüksek Mahkemesi, askeri komutanın prensipte işgal altındaki topraklarda, bir güvenlik bariyeri kurabileceğini ancak yetkisinin sınırlı olduğunu ve belirli kapsam dâhilinde olduğunu kabul etmiştir.

Yukarıda incelemeye tabi tutulan yargı kararları gösteriyor ki, silahlı çatışmaya katılan taraflar, askeri gereklik kapsamında her türlü eylemde bulunma özgürlüğüne sahip değildir. Kararlar, askeri gereklik ilkesi özelinde silahlı çatışmaları düzenleyen tüm kurallara mutlak bağlılığı önelemekte ve insani mülahazalara riayet edilmemesinin uluslararası suç kapsamında değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır.

GEREKSİNİMLERİN TAMAMLAYICILIĞI: İNSANİ MÜLAHAZALARI DENGELİYİCİ BİR UNSUR OLARAK ASKERİ GEREKLİLİK İLKESİ

Silahlı çatışma esnasında savaşan taraflar, düşmanlıkların olumsuz etkilerine maruz kaldıklarında en az ölüm ve yaralanmaya ve asgari hasara maruz kalma konusunda kazanılmış bir menfaate sahiptir. Bu durum, savaşan tarafların davranışlarına eşit bir şekilde uygulanabilir tek tip normların mevcudiyetine, yani askeri gereklik ve insani mülahazalar arasındaki bir dengeye dayanmaktadır. Bu dengeyi Yoram Dinstein şu şekilde açıklamaktadır:

“Son tablilde uluslararası silahlı çatışmalar hukuku, askeri gereklik talepleri ile insani mülahazalar arasındaki uzlaşmanın ürünüdür. Askeri gereklik, tamamen geçerli olsaydı savaşan taraflar savaşı kazanmak amacıyla mutlak hareket etme özgürlüğüne sahip olacaktı. Şayet insani mülahazalar, düşmanlıkların yürütülmesinde tek kılavuz olsaydı savaşın sürdürülmesi ve ona kaçınılmaz olarak eşlik eden ölüm, yaralanma ve ıstırap nedeniyle imkânsız hale gelirdi. Bu nedenle uluslararası silahlı çatışmalar hukuku orta yol izleyerek, (...) askeri gereklik haline getirmektedir.”¹⁰⁰

Michael N. Schmitt ise askeri gereklik ve insani mülahazaları iki karşıt güç arasındaki “diyalektik bir uzlaşma” olarak değerlendirmektedir.¹⁰¹ Bu nedenle, askeri gereklik ilkesi, insani mülahazalar ile yakın bir ilişki içerisindedir; yani, askeri gereklik, acı ve yıkım olayını savaşla sınırlamayı amaçlayan insani mülahazalarla eş güdümlü olarak mevcuttur.¹⁰² Bu eşgüdüm, savaşan devletlere askeri gereklik ilkesine uygun olarak daha fazla hareket alanı açmakta, ancak insani mülahazalar adına eylem alanlarını da daraltmaktadır.¹⁰³ Nitekim askeri gereklik ve insani mülahazalar arasındaki temel ilişki, kendisini yargı kararlarında da göstermiştir:

“The Public Committee against Torture in Israel et al. v. The Government of Israel et al.” davasında İsrail Yüksek Mahkemesi, İsrail Hükümeti’nin silahlı Filistinlilere karşı uyguladığı hedef alarak öldürme operasyonlarını, Uluslararası Hukuk açısından değerlendirmiştir.¹⁰⁴ Bu değerlendirmede

¹⁰⁰ Yoram Dinstein, 2015, agm, prg. 1.

¹⁰¹ Michael N. Schmitt, “Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance”, *Virginia Journal of International Law* 50, no. 4 (2010): 798-799.

¹⁰² Agm, 796.

¹⁰³ Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 16; Nils Melzer, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction*. (Geneva: International Committee of the Red Cross, 2016) 18.

¹⁰⁴ Supreme Court of Israel, *Public Committee against Torture in Israel v. Government of Israel*, Case No. HCJ 769/02, (13 December 2006) prg. 1-2.

İsrail Yüksek Mahkemesi, askeri gereklilik ile insanlık ilkeleri arasındaki etkileşim konusunda şu yorumu yapmıştır:

“Silahlı çatışmalarla ilgili Uluslararası Hukuk, iki çelişkili düşünce arasında hassas dengeye dayanmaktadır. Bunlardan biri, silahlı bir çatışma neticesinde zarar görenlerle ilgili insani mülahazalardan oluşmaktadır. Bu mülahazalar, insan haklarına ve insan onuruna dayanmaktadır. Diğer ise askeri gereklilik ve askeri faydadan oluşmaktadır. Bu hassas denge, uluslararası silahlı çatışmalar hukukunun temelini oluşturmaktadır”.¹⁰⁵

“*Shimoda et al. v. the State*”, Japonya’nın Hiroşima ve Nagazaki sakinleri tarafından Ağustos 1945’te ABD’nin atom bombası saldırısı sonucu kendilerinin ve ailelerinin yaşadıkları zarardan dolayı, Japonya hükümetine karşı açılan davadır. Davacılar iddialarını ABD tarafından atılan atom bombalarının Uluslararası Hukuk’a aykırı bir eylem oluşturduğuna ve Japonya’nın ABD’ye karşı ulusal ve Uluslararası Hukuk kapsamında tazminat taleplerinden feragat etmesine dayandırmıştır. Tokyo Bölge Mahkemesi söz konusu saldırıların savaş hukukuna ve teamül kurallarına (sivil-muharip ayırımını gözetmeme, gereksiz acı ve ıstıraba neden olma, çevreye zarar verme gibi) aykırı olduğuna karar vermiştir.¹⁰⁶ Mahkeme, kararın detaylarında ise askeri gereklilik ve insanlık ilkesi arasındaki ilişkiye dayanak oluşturan açıklamalarda bulunmuştur:

“(..) Uluslararası Hukuk bunu yasaklamadığı müddetçe, yeni bir silahın kullanımının yasal olduğu varsayılabilir. “Bununla birlikte, bu bağlamdaki yasak yalnızca açık ve doğrudan yasaklama kuralının olduğu durumu değil, aynı zamanda yasağın mevcut kuralların analogi yoluyla yorumlanması ve uygulanmasından da de plano olarak yani açıkça ima edebileceği durumu kapsamaktadır.(...) Medeni ülkelerin teamül kurallarına ve Uluslararası Hukuk’un genel ilkelerine aykırı kullanımına ilişkin kurallarda açık bir hüküm bulunmasa dahi, hâlihazırda yasaklanmış sayılmalıdır; yeni silah ancak Uluslararası Hukuk’a aykırı olmadığı sürece meşru bir düşmanlık aracı olarak kullanılabilir.(...) Çünkü uluslararası savaş hukuku, sadece insani duygular temelinde formüle edilmemiştir. Temelinde hem askeri gerekliliği ve etkinliği hem de insani mülahazaları dikkate alınmış ve bu iki faktörün dengesi üzerine formüle edilmiştir (...)”.¹⁰⁷

Askeri gereklilik ve insani mülahazalar birbiriyle rekabet içerisinde değildir, bunlar farklı normatif kurallardır; dolayısıyla, bu iki ilke birbirini güçlendirmekte ve tamamlamaktadır. Nitekim Sigrid Redse Johansen, askeri gereklilik ilkesinin insani mülahazalar ile çatışmak yerine, bu ilkeyi dolaylı yoldan ima ettiğini savunmaktadır.¹⁰⁸ Yani askeri gereklilik ilkesi, savaşlarda gereksiz kuvvet kullanımına izin vermemekte, insani mülahazalar ise insanın gereksiz acı çekmesine ve fiziksel yıkımına karşı çıkmaktadır.

Nihayetinde, bir egemeni temsil edenler tarafından, anılan kararların vurguları takdir edilecektir. Bir noktada, 21.yüzyılda, devletlerin topyekûn savaş kavramını savunan Clausewitz ile yakından ilişkili olan Kriegsraison Doktrin’inin reddi zorunludur. Bununla birlikte, itibarsızlaştırılmış, ancak inatla bastırılmaz “*gereklilik hukuk tanıma*” iddiası reddedilmesi

¹⁰⁵ Agk, prg. 22.

¹⁰⁶ Shimoda Case (Compensation claim against Japan brought by the residents of Hiroshmina & Nagasaki), Tokyo District Court, (7 December 1963) 627.

¹⁰⁷ Agk, 628-630.

¹⁰⁸ Sigrid Redse Johansen, *The Military Commander's Necessity: The Law of Armed Conflict and its Limits*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2019) 105.

gerekirken, en çok, “*vahşetin aslında zarar verici olduğu*” unutulunca bazı çevrelerde yeniden canlandırılmaya devam etmektedir. Söz konusu doktrin, Birinci Dünya Savaşı Almanya'sında doruğa ulaşmıştır. Uluslararası sözleşmelerin metinleri, makul zihinlerin farklı görüşlere ulaşabileceği hukuk alanlarını teşhis etmekte usta olsa da günümüzde, iki büyük dünya savaşını, iç savaşları, 20. yüzyıl sonunda Avrupa'nın göbeğinde Bosna'da ve Kosova'da soykırımı, 2022 başında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı ile BM Şartı'na rağmen yıkımı hafızasında canlı tutan, tekrarlanan şiddeti ve sonuçlarını tartışan bizler,¹⁰⁹ asker ve hukukçu olan okuyucu, bu ikilemlerin ya önceden komutanlar tarafından ya da sonradan onları yargılayacak olanlar tarafından nasıl çözülmesi gerektiği konusunda daha az rehberlikle baş başa kalmaktadır; ancak, cevaplar inatla hatırlatılmalıdır.

SONUÇ

Uluslararası İnsancıl Hukukun en temel bileşenlerinden biri olan askeri gereklilik ilkesi, birçok uluslararası düzenlemede yer almanın yansısı Uluslararası Teamül Hukuku'nun da bir parçasıdır. Askeri gereklilik ilkesi, her durum ve koşulda askeri fayda elde etmeyi amaçlamaz; dolayısıyla askeri fayda, Uluslararası İnsancıl Hukuk ilke ve normlarının ihlalleriyle elde edilmez.

Askeri gereklilik, bazen müsamahakâr bir ilke olarak tasvir edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir tarafın istenen askeri sonuca ulaşmak için ne gerekiyorsa yapmasına izin vermektedir. Ancak askeri gerekliliğin sınırlandırıcı bir ilke olarak görülmesi daha makuldür; zira ilke uyarınca bir taraf, hedefe ulaşmak için sadece gerekli olan eylemleri yapabilmekte, daha fazlasını yapamamaktadır. Nitekim silahlı çatışmalarda dikkat edilmesi gereken eylemler, belirli bir öncelik sınıflandırmasına tabi tutulmaktadır. Söz konusu öncelik sınıflandırması kişiyi yaralamak yerine ele geçirmeyi; kişiyi öldürmek yerine yaralamayı; çok fazla kişiyi öldürmek yerine az sayıda kişiyi öldürerek hedefe ulaşmayı öngörmekte, böylelikle değişen durumlara göre, çatışmanın yürütülmesini daha insancıl kılmaktadır. Bu durum askeri gereklilik ilkesi ile insani mülahazalar arasında bir dengenin mevcudiyetine işaret etmekte ve her iki ilke arasında bir rekabetten ziyade birbirini güçlendiren ve tamamlayan bir bağ oluşturmaktadır.

Askeri gereklilik, normatif düzene uygun olması koşuluyla askeri bir hedefe yönelik tedbirlerin gerekçesi iken, insani mülahazalar ise gereksiz acı ve ıstırapı ortadan kaldıran, savaş araç ve yöntemlerinin kullanılmasında taraflara sınırsız yetki tanımayan ve düşman tarafın eline düşenlere her zaman insancıl bir şekilde muamele edilmesini öngören bir otorite olarak ortaya çıkmaktadır. Nihayetinde Uluslararası İnsancıl Hukuk, askeri gereklilik ve insanlık ilkeleri arasında gerçekçi ve anlamlı bir denge kurarken, silahlı çatışmaların daha insancıl şekilde yürütülmesi yönünde önemli bir rol oynamaktadır.

¹⁰⁹ Adem Özer ve Fatma Taşdemir (ed.), Stepler, Dinyeper ve Barut: Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Uluslararası Hukuk Veçhesi, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023); William Gerald Downey, agm, 251-252; Michael N. Schmitt, agm, 795, 796.

KAYNAKÇA

- 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri (Cenevre Sözleşmeleri), Haz. Melike Batur Yamaner vd. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:42, 2008.
- Aksar, Yusuf. “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9(33), (Bahar 2012): 23-40.
- Aksar, Yusuf. *Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel et. al., HCJ 2056/04, Supreme Court, 20 June 2004.
- Bilgin, Kıvılcım R. ve Türedi, Gülayşe Ü. “Carl Von Clausewitz”. Erhan Büyükakıncı, (ed.), *Savaş Kuramları*. Ankara: Adres Yayınları, 2015.
- Bourke, John. “Kant's Doctrine of "Perpetual Peace". *Philosophy* 17, no. 68 (1942): 324-333.
- Chavannes, Esther and Arkhipov-Goya, Amit. “Towards Responsible Autonomy The Ethics of Robotic and Autonomous Systems in a Military Context”. *The Hague Centre for Strategic Studies* 2019: 1-83.
- Clausewitz, Carl Von. “Savaşın Temel İlkeleri”. *Politik ve Askeri Savaş Sanatı I* (İkinci Baskı). Ankara: İlk Eriş Yayınları, 2014.
- Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 29 July 1899. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/150> (erişim 05.05.2020).
- Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 18 October 1907. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195> (erişim 05.05.2020).
- Crawford, Emily and Pert, Alison. *International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of certain Explosive Projectiles Saint Petersburg, 29 November/11 December 1868, https://www.weaponlaw.org/assets/downloads/1868_St_Petersburg_Declaration.pdf (Erişim 05.05.2020).
- Dinstein, Yoram. “Military Necessity”. *Max Planck Encyclopedias of International Law [MPIL]*, September 2015.
- Dinstein, Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Done at Rome on 17 July 1998, in force on 1 July 2002, United Nations, Treaty. Series, 2187(38544), Depository: Secretary-General of the United. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (erişim 05.05.2020).
- Doswald-Beck, Louise. “International Humanitarian Law and the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons”. *International Review of the Red Cross* (1961 - 1997), 37(316), (1997): 35-55.
- Downey, William Gerald. “The Law of War and Military Necessity”. *American Journal of International Law* 47/2, 1953: 251-262.
- Forrest, Craig. “The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts”. *California Western International Law Journal* 37, no. 2 (2007): 177-219.

- Germany, Federal Ministry of Defence, Joint Service Regulation (ZDv) 15/2, Law of Armed Conflict Manual, 2013.
- Greenwood, Christopher. “Historical Development and Legal Basis”. Dieter Fleck (ed.), *The Handbook of International Humanitarian Law* (Second Edition). Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Handbook on International Rules Governing Military Operations, Geneva: ICRC, December 2013.
- Hayashi, Nobuo. “Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law”. *Boston University International Law Journal*, 28/1 (2010): 41-139.
- Henckaerts, Jean-Marie and Doswald-Beck, Louise. Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku Cilt: 1: Kurallar. (Yay. haz. Emre Öktem vd.). (İstanbul: Beta Basım Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 66, 2005).
- Horton, Scott. “Kriegsraison or Military Necessity? The Bush Administration’s Wilhelmine Attitude Towards the Conduct of War”. *Fordham International Law Journal* 30, no. 3 2006: 576-598.
- ICJ, Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 9 July 2004.
- Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code), 24 April 1863, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/110> (erişim 05.05.2020).
- Johansen, Sigrid Redse. *The Military Commander's Necessity: The Law of Armed Conflict and its Limits*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Johnson, David E. *Hard Fighting Israel in Lebanon and Gaza*. Santa Monica: RAND Corporation, 2001.
- Keck, Trevor A. “Not All Civilians Are Created Equal: The Principle of Distinction, The Question of Direct Participation In Hostilities And Evolving Restraints On The Use Of Force In Warfare”. *Military Law Review* 211, Spring 2012.
- Krishnan, Armin. *Killer Robots Legality and Ethicality of Autonomous Weapons*. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2009.
- Kuran, Selami ve Türkay Kahraman, F. Şeyda. “Silahlı Çatışmalarda Kültürel Varlıkların Korunması Hukuki Rejiminde Bir İstisna Olarak “Askeri Gereklilik”: Antlaşmalarla Getirilen Düzenlemeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 23, no. 1 (2017): 89-158.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion ICJ, (1996).
- Melzer, Nils. *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2016.
- Özer, Adem ve Taşdemir, Fatma (ed.), *Stepler, Dinyeper ve Barut: Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Uluslararası Hukuk Veçhesi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Press, Michael. “Of Robots and Rules: Autonomous Weapon Systems in The Law of Armed Conflict”. *Georgetown Journal of International Law* 48, 2017: 1337-1366.
- Prosecutor v. Germain Katanga (Judgment pursuant to article 74 of the Statute), ICC-01/04-01/07, International Criminal Court, 7 March 2014.
- Prosecutor v. Milan Martić (Judgment), IT-95-11-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 12 June 2007.

- Sandoz, Yves, Swinarski, Christophe and Zimmermann, Bruno (eds.). *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1987.
- Schmitt, Michael N. “Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance”. *Virginia Journal of International Law* 50, no. 4 (2010): 795-839.
- Shimoda case (Compensation claim against Japan brought by the residents of Hiroshmina & Nagasaki), Tokyo District Court, 7 December 1963.
- Solis, Gary D. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Supreme Court of Israel, *Public Committee against Torture in Israel v. Government of Israel*, Case No. HCJ 769/02, 13 December 2006.
- Supreme Court of United States, 2023, <https://www.supremecourt.gov/> (Erişim 05.05.2023).
- The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations, US Navy, US Marine Corps and US Coast Guard, NWP 1-14M/MCTP 11-10B/COMDTPUB P5800.7A, 2017 (US Commander’s Handbook).
- Thürer, Daniel. *International Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*. Leiden: Les, Brill, Martinus Nijhoff Publishers Publishing, 2011.
- UK Military of Defence, *The Joint Doctrine and Concepts Centre (JDCC): The Joint Service Manual of The Law of Armed Conflict*, 2004.
- UNGA/HRC/12/48 (25 September 2009).
- UNGA/HRC/3/2 (23 November 2006).
- US v. Wilhelm List et al., The United Nations War Crimes Commission, Law Reports of Trials of War Criminals, Vol. VIII, 1949.
- US, The Department of Defense Law of War Manual, June 2015 (Updated July 2023). (Washington: Office of General Counsel Department of Defence, 2023).
- US, *The Department of Defense Law of War Manual*. Washington: The Department of Defence June 2015, updated May 2016.
- Venturini, Gabriella. “Necessity in the Law of Armed Conflict and in International Criminal Law”. *Netherlands Yearbook of International Law* 41 (2011): 45-78.
- Vincze, Viola. “Taming the Untameable: The Role of Military Necessity in Constraining Violence”. *ELTE Law Journal* 2, no. 1 (2016): 93-117.
- Vincze, Viola. “The Role of Customary Principles of International Humanitarian Law in Environmental Protection”. *Pécs Journal of International and European Law* (II), (2017): 19-39.
- Vogel, Ryan J. “Drone Warfare and the Law of Armed Conflict”. *Denver Journal of International Law and Policy* 39, no. 1 (2011): 101-138.